

metódusáról és szigorú kritikájáról tesz tanúságot. Közli görögül — kritikai apparátussal — Irene császárné két sírversét, a monostor fölavatási ünnepére írt két költeményt, a császárné prózában írt életrajzát, Manuel császárnak (Irene fiának) sírversét, Makarios monostori apátnak a sírversét, végül mindazon középkori értesítéseket, melyek a monostor állapotára és történetére vonatkoznak. Az értékes füzetet a Pantokrator-monostornak, a mellette lévő ú. n. Irene-szarkofágnak és a velenjei Pala d'oro Irene-portréjának a képei, valamint a monostor alapítására írt költemény oxfordi kéziratának egy facsimile-mintája díszíti. A külföldi tudományos világ tájékoztatására szolgál a németnyelvű kivonat, mely ugyancsak a kiadványban foglal helyet.

A messze idegenbe, a világ egyik művelődési központjába került magyar királyleány történetét, mely csodálatosan eleven karképet tár elénk, nemcsak a tudós, hanem a művelt közönség is érdeklődéssel olvashatja, mert a szerző tudományos fejtegetéseit mélyen érző kedélye és színes előadása vonzóvá és élvezetessé teszi.

Szabó Miklós.

Kúnsági krónika. Ki hinné ma, hogy volt egyszer, nem is nagyon régen, volt itt a Nagy-Alföld áldott közepén egy tövidék, ahol az emberek ladikon közlekedtek és úgy éltek majdnem, mint ama híres, ős, svájci tavi cölönéítmények népei. Még a konorsót is ladikon vitték ki a temetőbe. A lakosság jórésze pedig falutól, várostól messzeszakadtan, félvadon terelgette a szilaj gulyát a réthén, vagy vadászott, csikászott, rákászott kedve szerinti ős-szabadságban, télen-nyáron.

A folyók szabályozása eltüntette a híres Sárretet, a lakosságát pedig régesrég megtizedelte a sok-sok tatar-török dúlás. Kivándoroltak meg visszaköltöztek, új templomot építettek és építési engedélyért sok instáncián instálták a bécsi udvart. Kirusztultak falvak és városok. Ki hallotta, hogy például Kolbász nevű magyar város is volt valaha ott?

És ki tudná ma mindezt és még sok egyebet ezen kívül, ha elő nem állana most a nem tudom hányadik tatárjárás után a kúnok legújabb krónikása, a tudós etnografus Szi-

gethy Györffy István és le nem írná népe multját.

Csupa igaz, színmagyar élet mind, amiről regél. Érdekesnek egy-egy része olyan, hogy akár a Cooper Vadölői, Vadfogói és Utolsó mohikánjai közt élünk vele. De nem indiánok ám ezek, hanem ennen véreink: báránybőrben és „tölgyfagatyában“, de tele józan bölcseséggel, becsülettel és életszívszággal.

Királyok, városok, országok, fényes urak harcai: hallottunk már róluk eleget, ám ki gondolta, hogy a falunak, de még annak a lápi kotunak is históriája van. És milyen lélekbe markoló az a história, mikor az ártatlan nép ezreit aratja vagy köti gúzsba az idegen rabló!

Nehéz azt eldönteni, hogy minek nevezzük Györffy István könyvét, regényes rajznak-e, tárca-sorozatnak-e, avagy tudománynak. Mert szórakoztat, gyönyörködtet és mégis új és becses minden lapja a tudomány számára is. Új utat tör e kis könyv a történetírásban éppenúgy, mint a népismeretben. És rég elfeledett kincseket ment meg a magyar kultúrának. De egyet a tudományból messze elrúgott, a nagyképű unalmasságot, a halálos komolyságot.

—tán.

Regényfordítások. (*Dosztojevszkij: Emlékiratok a holtak házából: Emile Baumann: Jób, az elhivatott: Balzac: Két fiatal asszony levelesládája.*)

Oroszország közé azok közé az országok közé tartozott Európában, amelyekről a legkevesebbet tudtak Nyugaton. Jóformán csak az irodalom keresztül vetek róla tudomást s így érthető az a nagy érdeklődés, mely az orosz írók munkáját kísérte, mikor lefordították különböző európai nyelvekre. *Dosztojevszkij* volt az, aki a szenvedő, ezer sebből vérző Oroszországot fedte föl az európai olvasóközönség előtt s először mutatott rá azokra a hibákra, amelyeket orvosolni kell. Az *Emlékiratok a holtak házából* c. regény a szibériai foglyok életének hű rajzát adja s itt az író saját élményeit beszéli el. Gorjancikov Petrovics Sándor a főhős, aki féltékenységből megölte feleségét, de ezt csak azért szerepelteti *Dosztojevszkij*, mert ha politikai vétségről beszélt volna, a cenzura nem engedte volna kinyomtatni a regényt.

Ismeretes, hogy írónk a mult század negyvenes éveiben belekeveredett a Sekrasevszkij-féle összeesküvésbe s bár a rendőrség nem tudott mást rábizonyítani, mint hogy jelen volt egy pár összejövetelen s tiltott iratokat olvasott, mégis négyévi kényszermunkára s egyéb mellék-büntetésre ítélték. Dosztojevszkij a büntetést Szibériában töltötte ki s az ottani évek megragadó leírása a könyv tárgya.

A kompozíció különben sem valami erős oldala írónknak, de talán ez a regénye a legszétesőbb munkája, tele van epizódokkal, kisebb-nagyobb kitérésekkel s mégis az a kép, amelyet végeredményben a foglyokról kapunk, hatalmas egységben bontakozik ki előttünk; végtelen szájalom érzése kel föl bennünk a szerencsétlenek és ártatlanul szenvedők iránt és a legmélyebb undor a bűnösökkel szemben, akik sokszor a feljebbvalók közül kerülnek ki. A típusok egész serege tolong az író tolla előtt, szinte látni, hogy alig győzi őket bemutatni. Elborzadunk az emberi gonoszságokon és sajnálkozunk egyeseiken. A rettenetes züllöttség és a puritán becsületesség él itt egymás mellett s mi lélekzetvisszafojtva követjük a legváltozatosabb jellemrajzokat, amelyek a maguk kúszaságukban is megragadnak bennünket. A gőzfürdőről, a kórházról, a foglyok karácsonyáról adott leírások, ahol az író szinte romantikussá válik a maga naturalizmusában, a világirodalom leplebilincselőbb lapjai közé tartoznak.

Szabó Andor fordítása megfelel az eredeti mű stílusának. Kárpáti Aurél előszavában a mű keletkezésének történetét adja elő.

Ellenkező világnézet szülötte *Emile Baumann* regénye. A mult század első felében Stendhal egyesítette magában azokat a tulajdonságokat, amelyek a század második felében a regényírást jellemzik. A megfigyelés, a dokumentumok gyűjtése a naturalizmushoz vezetett, a lélektani elemzés pedig a pszichológiai regényeknek vetette meg alapját, mely iránynak Paul Bourget volt a megteremtője és vezére. Körülötte és utána az epigonok egész serege tolongott, akik azonban mesterüknek legtöb-

ször hibáit utánozták, sőt túlozták. A pszichológiai regény jóformán mindannak a tagadása volt, amit a naturalizmus hozott magával. Ha ez utóbbi antiklerikális, demokrata volt s a testet, az érzéseket helyezte előtérbe, Bourget-ék vallásosak, konzervatívok s a lélek, a gondolkozó ész műveik főmozgatója.

A németnevű Baumann is egyike Bourget tanítványainak. *Jób, az elhivatott* c. regénye a háború alatt játszik s Bernard Dienzede a főhőse, aki a körülötte tobzódozó pénzvágy és anyagi világnézettel szemben csendesen tűró idealizmusnak a képviselője. Vagyonát elveszti, csapás csapásra éri, de mindez nem bánatná, ha családja is hasonló gondolkozású lenne. Azonban csak egyik leánya osztja mindenen apja véleményét, felesége megcsalja s éppen a legnagyobb megpróbáltatások közepett hagyja el, sőt még másik leányát is magával viszi. A háború viharai elmúlnak s Dienzede, a bibliai Jóbbhoz hasonlóan, még gazdagabb lesz, mint azelőtt, felesége is visszajön hozzá s ő szeliden, zokszó nélkül megbocsát neki.

A regény a két év előtti Balzac-díjat kapta s meglehetősen nagy sikert aratott a francia könyvpiacón. Nagystíliú regénynek azonban a mű mégsem mondható. Dienzede, bár eléggé érdekes és vonzó jellem, sok valószínűtlenséggel van megrajzolva, a többi személy pedig: a férjért megcsaló asszony, a jó és romlott lelkű leány stb. már eléggé elcsépelet regényalakok. Az író szinte agyon-elemzi személyeit s mégsem tudja őket hozzánk közel hozni, hidegen állunk velük szemben és úgy látjuk, hogy nem annyira ők maguk cselekednek, mint inkább az író mozgatja őket. Dícséretreméltó azonban Baumann emelkedett világnézete és fanatikus idealizmusa, mely által szinte szembehelyezkedik az egész világgal.

A fordítás munkáját Fürtös Ede végezte, sajnos, nem valami lelkiismeretesen. A franciás kifejezéseket sok helyen megtartja és szóról-szóra fordítja, ahelyett, hogy magyarossal pótolná. Magyarul nem lehet „kalapot felfrissíteni“, nem lehet azt mondani, hogy „mindjárt az öné vagyok“ s meglehetősen furán hangzik: „átadta magát az asszony kivirulása bájának“ stb.

A „Genius“ kiadásában, a sorozatos Balzac-regények folytatásaként jelent meg a „Két fiatal asszony levelesládájá”. A teljes Balzac-kiadásról már elmondtuk, hogy nem tartjuk szerencsés vállalkozásnak s ez a regény csak igazolja véleményünket. Két előkelő, fiatal hölgy életét rajzolja itt Balzac, akik közül az egyik a szerelmen keresztül jut el a házasságig, a másik pedig a házasságon át a szerelemig. S az író azt találja, hogy ez utóbbi a jobb, mert a nagy szenvedélyek tönkreteszik az embert, sokkal célszerűbb tehát a szerelem nélküli, csendes házasság, ez vezet az igazi boldogsághoz. Nincs semmi ebben a műben a „nagy“ Balzac-ból, a hibáit azonban annál inkább látjuk. Balzac nem tudott igazi jó embereket rajzolni s ebben a regényben mindenki jó. Nem is húsból-vérből való alakok mozognak itt, a restauráció és Lajos Fülöp korának ezek a személyei ma már elszíntelenedett, élettelen figurákként hatnak ránk, akiknek sem boldogsága, sem szenvedése nem tud bennünket meghatni, mert érezzük, hogy egyik sem valódi. Hiányzik ebből a munkából az, ami a regényt életerőssé teszi: a mozgalmasság. S a levélforma még inkább növeli a mű laposságát. Szinte sajnáljuk, hogy Benedek Marcel, akinek a fordítása minden díszéretet megérdemel, ennyi munkát pazarolt ennek a nehézkes stílusú regénynek magyarra való fordítására.

Megyeri József.

A Bethlen-könyvtár írói arcképei.
Beöthy Zsolt: Arany János. — Császár Elemér: Tompa Mihály.)

Az a törekvés, hogy szellemi értékeink minél szélesebb körben tudatosakká váljanak, vezette irodalomtudományunk elhúnyt jelesének tollát, mikor vagy harminc évvel ezelőtt Arany János írói arcképét papírra vetette. Azóta az ú. n. Képes Irodalomtörténet, melyben a tanulmány eredetileg megjelent, három kiadást is ért, de teljesen elfogyott s így az érdeklődők utóbb csak némi utánjárással juthattak e szép cikkhez; a Bethlen-könyvtár szerkesztője tehát helyesen cselekedett, hogy újabb kiadásával megkönnyítette a hozzáférhetést. Beöthy tanulmányra nem szorult ajánlásra. Arany vonásai oly határozott voná-

sokkal vannak benne megrajzolva, életének és munkásságának főbb állomásai röviden, de oly találóan vannak megjelölve, hogy az arcképet szaktudós és laikus egyaránt hűnek találhatja ma is. Nem avult el végső megállapítása sem: „Költészetünk fejlődhetik, sőt fejlődik is tovább, de ha hű akar maradni nemzeti életünk vezérszemeihez, akkor további fejlődésének alapja csak Arany lehet“.

Császár Elemér Tompa Mihályról írt tanulmánya a tudós felkészültséget és formai sajátságokat illetőleg méltó társa mestere főntebbi kis művének. Adatai pontosak, anyagbeosztása gazdaságos, szempontjai jól kipróbáltak, világosan megfogalmazott ítéletei tárgyilagosak és megbízhatók, előadása kellemesen folyó, magyaros. Aki tehát Tompára nézve az irodalomtörténeti kutatás eredményeivel rövid úton óhajt megismerkedni, hamarosan célt ér, ha ezt a füzetet elolvassa.

Az a sorozat, melyben az említett kiadványok megjelentek, a nemzeti művelődés előmozdítása mellett a kálvinista világnézet erőforrásairól is tájékoztatni kívánja olvasóit. Arany és Tompa arcképei mutatják, hogy ez a cél az igazság és felelőzetű érzékenység sérelme nélkül megvalósítható.

A. B.

Egy apáca-kolostor története. Az újabban fellendülő történeti részletkutatás terén figyelemreméltó vállalkozást indít meg „Közlemények Veszprém vármegye multjából“ címen a fiatalabb történetíró nemzedék egyik szorgalmas és szakavatott képviselője, Lukács Pál. Az első számot „A vásárhelyi apácák története“ címen saját maga írta meg. Az előszóban jelzett gazdag programból a következő tárgyakat említjük: a magyarság letelepedése, a népesség számának korok szerint való megállapítása, a birtokmegosztás és a földművelés története, a vármegyei hatóság működése a középkorban, a középkori művelődés és társadalmi élet, a protestantizmus története.

Lukács jelen munkája főképen azon okiratok búvárlásának az eredménye, amelyek a József császártól felosztott pozsonyi Klarissa-apácák könyvtárából az Országos Levéltárba kerültek.